

PAN, PANI I PAŃSTWO KAO ULJUDNI ADRESATIVNI IZRAZI U POLJSKOME JEZIKU

*Pan – ut cum obvio cuiusdam etiam ignoto et
temu homini dicimus panie* (Knapiusz, 17. st.)

ELŽBIETA VLADOVIĆ-RELJA
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK: 801:316:808.4
Stručni članak
Professional paper

Primljeno : 1999-10-28
Received

U članku autorica razmatra sociolingvističko oblikovanje značenja pojmova **pan**, **pani** i **państwo** koje se neprestano događalo tijekom stoljeća. Proučavanjem njihova gramatičkoga statusa ukazuje na postojanje izdiferenciranih, iako sinonimnih, definicija tih izraza. Oni se u današnje vrijeme određuju kao "ekvivalenti", "supstituti" ili "oblici zamjenice 2. lica" s predznakom "kontekstni". Utvrđuje njihovu, po njezinu mišljenju, još uvijek veliku uporabnu vrijednost - popunjavanje nepotpune zamjeničke komunikativnosti što autorica povezuje s identifikacijom roda koju imenice **pan**, **pani** i **państwo** u sebi nose izvan adresativnosti.

Uvod

Pan=gospodin, **pani=gospođa** i **państwo=gospoda** nezaobilazni su pojmovi u poljskoj jezičnoj tradiciji još od srednjega vijeka¹. U prošlosti su

---

¹ Poljski slavist Aleksander Brückner (1856-1939), pronalazač najstarijega spomenika poljske proze iz XIV. stoljeća - *Kazania Świętokrzyskie*, u svome rječniku *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa, 1957, na s. 393. napominje da je *pan* od XV. stoljeća zamijenio prethodnog *gospodina*. "Posljedica je to vladavine Avara", kaže, te dalje tvrdi da *pan* potječe od riječi *župan* koja je skraćena u *žpan i da su je Mađari preuzeli od pokorenih Slavena uz početno *ī->ispan* (njem. Gespan). Leksikografsku potvrdu za avarsko porijeklo nalazimo kod Skoka u *Etimologijskome rječniku*

poglavito funkcionirali kao naslovi izabranih, viših socijalnih klasa ili posjednika materijalnih dobara, ali su u suvremenu društvenu komunikaciju ušli i ukorijenili se kao sredstva za izražavanje respekta prema drugoj osobi. Obraćanje drugome privlačilo je odavno veliku pozornost poljskih jezikoslovaca, o čemu svjedoči velik broj povijesnojezičnih rasprava². Među njima smatramo potrebnim istaknuti studije dvojice autora: *Od "ty" do "pan"* (1916) Jana Łośa³ te *"Obywatel" i "pan"* (1946) Zenona Klemensiewicza⁴. Kada je riječ o prvome autoru, možemo govoriti o dijakroničnome pristupu tom pitanju, dok se drugome, uz sličnu metodologiju, mora priznati nemala hrabrost u vođenju znanstvene borbe za **pana** čiju uporabu zagovara u vrijeme (1946. godina) kada su mu zaprijetili "demokratskiji" termini tipa *obywatel=građanin* ili *towarzystwo=drug*. Prvenstveno na njihovim, sustavno sabranim podacima, oslanjat ćemo se u ovome radu u kojemu želimo govoriti o statusu **pana** unutar poljskog jezičnog sustava tijekom minulih šest stoljeća. Nastojat ćemo istaknuti pomake do kojih je dolazilo na značenjskoj kao i na sintaktičkoj razini, povezujući s time također neka druga znanstvena djela, relevantna za naša razmatranja.

Značenjska previranja

Navedeni autori provode semantičku distinkciju pojma u kojoj za polazište uzimaju sintagme iz poljske književnosti, pravnih spisa, pisama, memoara i drugih izvora. Klemensiewicz naglašava da je **pan** doživio značenjsku razdiobu već u početnome razdoblju. On kaže, što je poznato, da se njegova prvobitna funkcija odnosila se na oslovljavanje nekoga tko je iznad nas, dakle **pan** je bio titula za Boga i zatim za kralja. To "najstarije i osnovno" značenje ilustrira riječima Kochanowskoga (Klemensiewicz 1946:36): *Panie mój, to największy tytuł u swobodnych (=Gospodine moj, to je najveća titula za slobodne)* za kojega je pan značio naslov za više biće koje uživa osobne slobode. Łoś navodi pojam **państwo** iz XVIII. stoljeća kao sredstvo obraćanja slugu njihovim gospodarima. Potkrepljuje ga navodom iz dijaloga tadanjeg komediografa Naruszewicza: *Niechaj*

hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1973. Knj. I. A-J, s. 594: "Značajna je činjenica što se u češkom i poljskom u značenju *ωόπιος* Herr, monsieur izražava avarskom riječi *kopanos=pan<*kpan=hpan. Veom je zanimljivo da *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. . Knj. 9., s. 611, Zagreb, 1924-1927, donosi natuknicu *pan* u značenju pan = gospodin na temelju rukopisnih izvora: »U Gundulićeve Osmaku pišu neki rukopisi *pan*, gdje drugi imaju *ban*, i to samo za poljske velikaše. Ki bi prije rob istoga slavni *pama* (T.J. Korevskoga). 311. Zamojski je *pan* hrabreni. 439. Ah Mikleuš ono li je *pan* seňavski? 440. Tako je još na str. 308. 339. 423 (vidi u izd. 1919.). Na jednom mjestu u Palmotićevoj *Kristijadi* ina izdanje g. 160 pan za Isusa Krista: Rajskoga pana objeće 3,141!«. Na kraju još spomenimo natuknice *dominus=pan* i *domina=pani* zabilježene u "dragocejenome svjedočanstvu poljske leksikografije XVI. stoljeća" (Kanin 1984:222). *Lexiconi Latino-Polonicum* Mączynskoga iz 1564.

² Samo časopis *Język Polski*: Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, koji izlazi u Krakovu od 1912. godine, donosi dvadesetak priloga posvećenih obraćanju.

³ Łoś, Jan Nepomucen (1860-1928), poljski jezikoslovac, prof. Jagieloškoga univerziteta, član PAU-a (Poljske akademije umjetnosti) i mnogih akademija u drugim slavenskim državama, tvorac fundamentalnog djela *Gramatyka polsku* kao i djela *Początki piśmiennictwa polskiego*.

⁴ Klemensiewicz, Z. (1891-1969), jezikoslovac, polonist, pedagog, prof. UJ; član PAU-a i PAN-a; autor mnogih djela iz područja sintakse, stilistike, povijesti jezika; gl. ur. časopisa JP.

nam państwo także dadzą pozwolenie (= dajcie nam, gospodo, također svoj pristanak) (Łoś 1916:8). Drugo značenje proizlazilo je iz prvoga jer se viši status **pana** temeljio na gospodarenju nečim (Klemensiewicz 1946:34). Prvenstveno se radilo o posjedovanju vrijednoga imetka: *Krezus pan był w skarby i zloto* (=Krezus je bio gospodar blaga i zlata) (Gliczner)⁵, ali također i poštovanju: *Tego największym można nazwać panem, kto jest od wszystkich znanym i kochanym* (=Najvećim gospodinom može se zvati onaj kojega svi vole i štiju) (Zabłocki)⁶. XVII. stoljeću pripadaju pak natuknice **pan domu**=gazda i **pani domu**=gazdarica koje donosi poljski leksikograf Knapiusz (1561-1639)⁷ uz dodatno objašnjenje: *Choć chłopek, rzemieślnik* (=premda je seljak ili obrtnik). Vlasnici kuće nisu morali dokazivati plemićko podrijetlo stoga što se ona smatrala najskromnijim posjedom. Tim primjerom Klemensiewicz ukazuje na jednu kompromisnu uporabu **pana**: izražavanje vlasništva izvan višega društvenog staleža.

On zatim napominje da je već veoma rano pojam **pan** stekao u poljskome jeziku i svoju treću uporabnu vrijednost. Naime, kao uljudan izraz zabilježen je u jednome zemljišnom kupoprodajnom ugovoru sastavljenome godine 1463.: *Maciej... jest przedał panu Janowi...łqę* (=Maciej je prodao livadu gospodinu Janu) (Klemensiewicz 1946:35). Odnos poštovanja prema kupcu, dakle prema drugoj osobi, možemo u ono doba smatrati obvezatnim ili makar uobičajenim stoga što je riječ o službenom spisu.

Poštovanje, čak i srdačnost, značajke su **pana** sljedećeg stoljeća što nam ilustriraju pisma koja započinju uljudnim adresativnim oblicima: ... *Miły panie Jakubie...* (=Dragi gospodine Jakube) ili *Ślawny, a mądry panie Janie...* (=Slavni i mudri gospodine Jane) (Klemensiewicz 1946:35). Uočavamo da ovdje autori rabe epitete koji prethode panu s imenom; oni unose ekspresivnost u obraćanju.

Prema onome što kaže akademik Brozović, "od XVI. stoljeća pismeni poljski jezik možemo smatrati standardnim više-manje onako kao zapadnoevropske" (Brozović : 1973:23). Međutim, upravo je tada **pan** izgubio najviše od svoje prvobitne "uzvišenosti" te je postao popularan uljudan izraz. Nema neslaganja među poljskim jezikoslovcima u tvrdnjama što je gubitak ekskluzivnosti **pana** stvorio novu sociolingvističku situaciju koja je dovela u pitanje ustaljeni poredak na društveno-jezičnoj ljestvici. Oslovljavanje plemstva, veoma osjetljivog na titule, morali su nadoknaditi novi adresativni pojmovi koji su stvoreni u prvoj polovini XVI. stoljeća. Uporabnu vrijednost dobili su poglavito naslovi *Twoja/Wasza [Królewska] Miłość=Vaša [Kraljevska] Milost* ili *Wasza Wielmożność=Waše Veličanstvo*. Ti izrazi funkcionirali su u oslovljavanju skoro dva stoljeća, pretvorivši ga u veliku ceremoniju (Łoś 1916: 3-4). Usprkos tim promjenama **pan** nije potpuno izbačen iz onodobne komunikacije, iako je postao gotovo neprimjetan u mnoštvu ukrasnih epiteta – "stilističkih pojačala". U

⁵ Citirano prema Klemensiewicz (1946: 32).

⁶ Citirano prema Klemensiewicz (1946: 32).

⁷ Prema Klemensiewicz (1946: 32). Citirani već Knapiusz (1565-1639), autor je kapitalnog leksikona s početka XVII. stoljeća *Thesaurus Polono-Latino-Graecus seu Promptuarium linguae Latinae et Graecae Polonorum usui accomodatum...* koji je izdan prvi put u Krakovu g. 1621.

Pasekovim" sedamnaeststoljetnim memoarima možemo naći, primjerice, adresativni oblik: *Jasnie Wielmożna Mościa Pani i Dobrodziejko (=Vaša Svyjetlosti, Moćna i Milostiva Gospođa Dobročiniteljice)*¹⁰. I Klemensiewicz i Łoś ukazuju na Pasekovu transparentnost u poštivanju nove uporabne distinkcije. On, naime, provodi svojevrstu klasifikaciju titula za "pravu" gospodu koju oslovljava novonastalim kićenim "intitulacijama", ovisno o društvenom položaju. Istodobno, svojim se prijateljima obraća uz pomoć "običnoga" **pana**: *pan Jędrzej, pan Wojciech*¹¹.

Preuvećevano oslovljavanje potrajalo je sve do konca XVIII. stoljeća, to jest do političkog poraza i tužnog nestanka poljske države sa zemljopisne karte Europe. Tada je pretenciozno tituliranje doživjelo devaluaciju. Počelo djelovati tragikomično¹², što je izazvalo sljedeće promjene u jezičnoj komunikaciji. Pobjedila je razboritost, čemu su, nesumnjivo, doprinijele i prosvjetiteljske ideje. Vraćen je "prost" **pan**, te je izražavanje uljudnosti prema drugoj osobi ponovno pojednostavljeno. Štoviše, pojam je izišao iz zatvorenih društvenih okvira, a od početka XIX. stoljeća sve se šire primjenjivao u gradu, kasnije i na selu. Klemensiewicz naglašava da se njegova popularizacija najbolje očituje u uporabi **pana** od strane ljudi najnižih zanimanja; on to dokazuje primjerom pomalo šokantnim za svoje suvremenike, tvrdeći, da je **pan** svoje mjesto našao čak u govornoj komunikaciji prosjaka (Klemensiewicz 1946:38), na što nas je nedavno podsjetio jedan suvremeni poljski jezikoslovac (Sikora 1993:299).

Status pojmova **pan**, **pani** i **państwo** u današnjem jezičnom sistemu.

Sikora tvrdi da današnju uporabnu vrijednost pojma **pan** u Poljskoj možemo ocijeniti kao neophodnu u manje-više službenim kontaktima o d r a s l i h osoba. Leksikografsku potvrdu toga aktualnoga uljudno-adresivnoga značenja nalazimo u najnovijem poljskom rječniku¹³, gdje je **pan** definiran je kao *forma grzecznościowa używana przy zwracaniu się do mężczyzny, z którym się nie jest w stosunkach rodzinnych, zażyłych, poufanych lub w rozmowie o nim. ... (=uljudan izraz obraćanja onome muškarcu s kojim nismo ni u rodbinskoj ni u nekoj drugoj bližoj vezi, ili u razgovoru o njemu)*. Ista je definicija ponovljena kod riječi **pani**: *...uljudan izraz obraćanja onoj ženi... Państwo je pan i pani jako para małżeńska=gospodin i gospođa kao braćni par ili towarzystwo złożone z osób obu płci; wyraz używany zwłaszcza jako forma zwracaniu się do grupy pań i panów=društvo koje se sastoji od osoba obaju spolova; izraz uz pomoć kojega se obraćamo poglavito gospođam i gospođi, dakle, collectiv za obraćanje panu i pani zajedno kao i braćnome paru (MSJP 1997:595-597).*

¹⁰ Pasek, Jan Chryzostom (1636-1701), poljski pisac znamenitih memoara iz razdoblja 1656-88.

¹¹ Citirano prema Łoś (1916:6)

¹² Citirano prema Klemensiewicz (1946:35).

¹³ Osobito reducirane adresivne inačice **pana**: *mociumpanie, mospanie, mościempanie, mościćpanie, mościa pani, Meia pani, mości państwo* itd. (Brajerski 1995:82-84; Mańczak 1995:315)

¹³ *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa, 1997, s. 595.-597.

Zanimljivo je spomenuti Hamma koji, poučavajući Hrvate poljskomu jeziku, napominje: "Prema pojedincima ili nekolicini upotrebljavaju oni [Poljaci] mjesto **wy**, koje zvuči nekako vulgarno, finije pan ili pani ili, ako to nisu sve lica istoga spola, państwo..." (Hamm 1935:90). Potrebno je ovdje reći da je Hammova tvrdnja nedovoljno točna. Govoreći o zamjenicama 2. lica uzeo je za polazište njihovo funkcioniranje u hrvatskome jeziku, gdje je zamjenica **Vi** uobičajen adresativan oblik u odnosu na jednoga sugovornika ili mnoge sudionike diskursa. U standardnome poljskome jeziku **wy** može nadomjestiti samo pojam **państwo**. **Wy** ne zvuči "vulgarno". Ne označuje distancu, već služi za izravno obraćanje nekim osobama u množini s kojima smo u rodbinskoj, prijateljskoj ili nekoj drugoj bližoj vezi, te kad se radi o mlađim osobama. Međutim, u seoskoj sredini ta zamjenica, zajedno s glagolom u množini, stoljećima je izražavala *pluralis maiestaticus* koji je odgovarao gradskim pojmovima **pan**, **pani** ili **państwo**. Tek prije četrdesetak godina, uslijed migracijskih previranja¹⁴, potisnuta je na dijalekatsku razinu¹⁵. Na razliku između jezične kulture sela i grada ukazuje Nitsch u raspravi o jeziku Henryka Sienkiewicza¹⁶ "...*chłopskie wy to inteligenckie pan (=seljakovo Vi je istoznačno gradskome gospodinu)*" (Nitsch 1946:177).

Neki njegovi suvremenici smatraju te izraze zamjenom za ličnu zamjenicu **ti**, iako izbjegavaju određenije definiranje. Łoś primjerice konstatira da je današnji **pan** zapravo **ti** koje je doživjelo pretvorbu (Łoś 1916:9). Klemensiewicz jednostavno zaključuje: sve što nije **ti**, **pan** je ili **pani** (Klemensiewicz 1946:35). Tek sedamdesete godine donose tim izrazima ime. Jodłowskome pri tome ne nedostaje opreza. Naime, njegova opširna monografija o zamjenicama *Ogólnojęzykoznawcza charakterystyka zaimka* sadržava već postojeće općenite definicije tih "riječi zamjene". U svezi s panom pak citira Kuryłowicza¹⁷ koji izjavljuje da je taj poljski pojam *kontekstni ekwivalent* lične zamjenice **ty** (Jodłowski 1973:97). Smatramo taj navod veoma vrijednim stoga što se u njemu konačno izriče kako je adresativni **pan** vrsta riječi ravnopravna sa zamjenicom 2. lica. U radu Pisarkove *Jak się tytułujemy i zwracamy do drugich* nalazimo detaljno razradenu klasifikaciju poljskih adresativnih oblika. Ova autorica također svrstava pojmove pan, pani i państwo u oblik zamjenice 2. lica - u *zamjeničke substitute* (Pisarkova 1979:7). Dakle, netom navedeni autori određuju razmatrane pojmove kao jedan drugi oblik zamjenice 2. lica. Devedesete godine potvrđuju našim pojmovima naziv zamjenice 2. lica. Tako ih zove Sikora, uvjetujući ipak njihovu funkciju kontekstom (1993:300) dok kod Stefańczyka uočavamo manju određenost, to jest skrivanje iza "riječi u funkciji zamjenice" (Stefańczyk 1995:200). Taj niz definicija (više-manje) završit ćemo još jednim primjerom - enciklopedijskim. Naime, služeći se poljskom jezičnom enciklopedijom *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* našli smo natuknicu *Zaimek=zamjenica*.

¹⁴ Riječ je o masovnim dolascima stanovnika sela u grad zbog poslijeratne industrijalizacije.

¹⁵ O tome piše Sikora u radu *Jak pan zawędrował na wieś*, JP, LXXIII, 1993., s.298-307.

¹⁶ Nitsch, *O język ludowy Sienkiewicza*, JP XXVI, 1946.

¹⁷ Kuryłowicz, Jerzy (1895-1978), poljski jezikoslovac, član PAN-a., autor radova iz područja opće lingvistike.

Karolak, autor opširnoga poglavlja o zamjenicama, naslanja se na dotadašnje teoretsko-metodološke spoznaje o toj vrsti riječi, iako napominje da bi se njezina semantička razina trebala još bolje opisati¹⁸. Pojmovi, koje u ovome radu razmatramo, navode se u opisnome definiranju natuknice *Zaimek osobowy=Lična zamjenica*. Karolak ističe postojanje dvaju oblika zamjenice 2. lica u većini europskih jezika: *Znaczna część języków ma po dwie formy zaimka osobowego 2. osoby, jedną stosowaną wtedy, kiedy nie zaznacza się dystansu drugą – grzecznościową – kiedy chodzi o jego zaznaczenie, np. włos. w l. poj. tu 'ty' - Lei 'pan, pani', w l. mn. voi 'wy' – Loro 'państwo'...(=Mnogi jezici imaju dva oblika lične zamjenice 2. lica: jedan se primjenjuje u slučajevima kada ne treba označiti distancu i drugi – uljudan – kojim se ta distanca označuje, primj. tal. u jedn. tu 'ti' – Lei 'gospodin, gospođa', u mn. voi 'vi' – Loro 'gospoda'...*

U skladu s navedenim mišljenjima smatramo da je stavljanje pojmova **pan**, **pani** i **państwo** u red kontekstnih oblika zamjenice 2. lica najprihvatljivija odrednica današnjih stavova.

Današnje komunikacijsko funkcioniranje

Kada je riječ o komunikacijskom funkcioniranju tih riječi, moramo upozoriti na činjenicu da su one izvan adresativnog konteksta svrstane u imenice. Kao takve razlikuju gramatički rod dok zamjenice 2. lica **ty** i **wy** nemaju sredstava za izražavanje roda. Stoga možemo ustvrditi da pojmovi **pan**, **pani** i **państwo** predstavljaju jasnije komunikacijsko sredstvo – automatski u p o t p n j u zamjeničku komunikacijsku nepotpunost. Uz to su praktični elementi diskursa zbog svoje kratkoće. Ne slažemo se s Pisarkovom koja u svome članku *Jak się tytułujemy i zwracamy do drugich* tvrdi da se njihova uporabna vrijednost u poljskome jeziku stalno umanjuje (Pisarkova 1979: 7). Točno je da mlađe osobe danas češće pribjegavaju uzajamnom oslovljavanju s **ty**. One time ne odbacuju službeni običaj obraćanja, već ga primijenjuju u službenim okolnostima te ističu stilsko-ekspresivne funkcionalnosti adresativnih izraza koju su oni zadržali u svom značenju iz prošlosti. Ovdje bi ipak trebalo spomenuti da je jedan uljudni poljski izraz, koji je u prošlosti egzistirao zajedno s razmatranim pojmovima **pan**, **pani** i **państwo**, izgubio svoju uporabnu vrijednost u poslijeratnim godinama. Radi se, naime, o riječi **panna=gospođica** koja se ubraja u “negativan leksički registar” poljskoga jezika, kako kaže Kurkowska, jedna od autorica knjige *Kultura języka polskiego* u poglavlju *Swoistość leksykalnych zagadnień kultury języka* (Kurkowska 1987:34). Tako danas nitko više ne oslovljava neudanu ženu. Stoga mu u ovom radu nismo posvetili veću pozornost.

Proces obraćanja odvija se prema ustaljenim obrascima, ali moramo napomenuti kako su **pan**, **pani** i **państwo** osnovne i stalne sastavnice složenih adresativnih oblika. Njima se dodaju fakultativni članovi koji se pojavljuju u različitim varijantama. U početnom kontaktu s nepoznatom osobom distanca spram

¹⁸ Zaimek u: *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź, 1993, s. 603-15.

sugovornika izražena je pomoću uljudnih adresativnih pojmova u genitivu i glagola *prosić=moliti* u 1. licu jednine: *proszę pana=gospodine*, *proszę pani=gospođo* i *proszę państwa=gospodo*. Drukčiji obrazac primijenjujemo kada drugoj osobi želimo iskazati respekt zbog njezine titule, zanimanja ili položaja. Tada se adresativni element i sugovornikova titula nalaze u apozicijskom odnosu; imamo sljedeće vokativne sastavnice: *panie doktorze=gospodine doktore*, *pani doktor=gospođo doktorice*, *panie dyrektorze=gospodine ravnateljju*, *pani dyrektor=gospođo ravnateljice* i rjeđe konstrukciju tipa *państwo profesorowie=gospodo profesori*. U slučajevima boljega uzajamnog poznavanja adresativni pojmovi upotpunjuju se imenom ili prezimenom: *panie Kowalski=gospodine Kowalski*, *panie Janie=gospodine Ivane*, *pani Rylska=gospođo Rylska*, *pani Krysiu=gospođa Krysjja*, *państwo Kwiatkowscy=gospodo Kwjatkovski*, itd. Napomenimo i to da se u pismu službeno oslovljavamo pomoću adresativnih oblika u vokativu s prethodnim popularnim "službenim" pridjevom *szanowny*, -a, -i: *Szanowny panie=poštovani gospodine*, *szanowna pani=poštovana gospođo* ili *szanowni państwo=poštovana gospodo*. Kod manje distance možemo se poslužiti pridjevom *drogi*, -a, *drodzy=dragi*, -a, -i dok se pri većoj distanci može rabiti i pridjev *czcigodny*, -a, -i=*uvaženi*, -a, -i.

Danas je **pan** "neutralan" uljudan izraz, kako kaže Pisarkova (1979:17) što je najviše uočljivo u cijelome daljnjemu procesu komunikacije. Prikazat ćemo kako se tada odvija oslovljavanje. Realizira se putem: a) pitanja, b) priopćavanja (tvrdnje, afirmacije ili negacije) i c) naredbe što ćemo ilustrirati sljedećim primjerima:

ad a). *(Czy) pan słyszał...?=Jeste li čuli, gospodine?*

Na który tramwaj pani czeka?=Koji tramvaj čekate, gospođo?

O której państwo będą w Warszawie?=Kada ćete stići u Varšavu?

ad b). *Państwo już wiedzą...=Znate već...*

Pani mi opowiadała...=Pričali ste mi o tome, gospođo.

Pan nie rozumie...=Ne razumijete, gospodine...

ad c). *Niech pan chwilę poczeka=Pričekajte trenutak, gospodine.*

Niech pani jeszcze nie idzie=Ne idite još, gospođo.

Niech państwo usiądą=Sjednite, gospodo.

Lako možemo uočiti da na osobitost tih adresativnih konstrukcija utječu konstrukcije s glagolom u 3. licu. **Pan** i **pani** pridružuje se glagolu u jedini dok zbirna zamjenica **państwo** zahtjeva glagol u množini. Ovdje ćemo još napomenuti da su previranja u kongruenciji slaganja trajala tijekom cijele povijesti funkcioniranja razmatranih izraza te da je oblik 3. lica uz uljudne i adresativne pojmove **pan**, **pani** i **państwo** ušao u poljsku jezičnu komunikaciju tek početkom 20. stoljeća, iako se sve češće pojavljivao već od razdoblja prosvjetiteljstva. Pisarkova tvrdi da se kod adresativnih oblika u poljskome jeziku susrećemo s pojavom napuštanja uporabe glagola u trećem licu i sve češće povezivanje s drugim licem (Pisarkova: 1979: 7). Ima takvih slučajeva, primjerice: *Wiesz pan...=Znaš, gospodine...*, *Widzicie państwo...=Vidite, gospodo...*, itd. ali tada možemo govoriti o napuštanju adresativne distance u korist neslužbena obraćanja.

Današnji službeni oblici izražavanja poštovanja zadržali su svoju neutralnost upravo zahvaljujući kongruenciji s glagolom u 3. licu.

Na temelju svega rečenoga smatramo da zbog upotrebe pojmova **pan**, **pani** i **państwo** suvremeni poljski jezik odlikuje specifičnost razgovornoga stila u kojemu se stvara uljudna distanca prema sugovorniku u neposrednoj komunikaciji ili spram osobe o kojoj se govori.

Literatura:

- Brajerski, Tadeusz, *Mociumpanie, mociumdzieju i niektóre inne stare porzekadła*, JP LXXV, 1995.
- Brozović, Dalibor, *Sociolingvistička situacija i problemi jezične standarizacije u slavenskom svijetu XVIII. stoljeća*, Radovi FF Zadar, 11/1972.
- Brückner, Aleksander, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa, 1957.
- Bugajski, M., *Niektóre formy grzecznościowe w języku bułgarskim i polskie ich odpowiedniki*, JP LXIII, 1983.
- Cichońska, M., *O pewnych problemach wprowadzania polskich zaimków w nauczaniu polszczyzny rodzimych użytkowników języka sch, u: Nauczanie języka polskiego jako ojczyznego, etnicznego i obcego*, Wrocław, 1992.
- Doroszewski, Witold, *O kulturę słowa. Poradnik językowy*, t. 2, Warszawa 1968.
- Hamm, Josip J., *Poljski jezik: čitanka i gramatika poljskog jezika s kratkim rječnikom*, Zagreb, 1935.
- Jodłowski, Stanisław, *Ogólnojęzykoznawcza charakterystyka zaimka*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1973 (Prace Komisji Językoznawczej; 36).
- Kania, S., Tokarski, J., *Zarys leksykologii i leksykografii polskiej*, Warszawa, 1984.
- Karolak, S., *Zaimek osobowy, [w:] Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, pod red. K. Polańskiego, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1993.
- Klemensiewicz, Zenon, *Pan i obywatel*, JP, XXVI, 1946.
- Kurkowska, H., *Swoistość leksykalnych zagadnień kultury języka*, u: Buttler, D., Kurkowska, H., Satkiewicz, H., *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności leksykalnej (Słownictwo rodzime)*, Warszawa, 1987.
- Łoś, Jan Nepomucen, *Od "ty" do "pan"*, JP III, 1916.
- Mańczak, Witold, *W sprawie mociumpanie i gwarowego Bo że opar*, JP, LXXXV, 1995.
- Mączyński Ioannis, *Lexicon Latino-Polonicum*, Köln-Wien, 1973, [Pretisak iz g. 1564.].
- Miodek, J., *Jeszcze o sposobie zwracania się do osób drugich*, JP, LX, 1980.
- Nitsch, *O język ludowy Sienkiewicza*, JP XXVI, 1946.
- Nitsch, K., *Polszczyzna piękna i poprawna*, JP, XXIX, 1949.
- Pisarkowa, K., *Historia składni języka polskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1984 (Prace Instytutu Języka Polskiego; 52).
- Pisarkowa, K., *Jak się tytułujemy i zwracamy do drugich*, JP, LIX, 1979.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1880-1976.

- Sikora, Kazimierz, *Jak pan zawędrował na wieś*, JP, LXXIII, 1993.
- Stefańczyk, *Formy grzecznościowe w języku Polonii węgierskiej*, JP.
- Tomiczek, E., *System adresatywny współczesnego języka polskiego i niemieckiego. Socjologiczne studium konfrontatywne*, Wrocław 1983.
- Ch. Yamane, B. Sieradzka, *Części początkowe i końcowe listów polskich i japońskich (analiza kontrastywna)*, JP, LXXIV, 1994.
- Zaręba, Alfred, *Czasowniki określające sposób zwracania się do drugiej osoby*, JP, LIV, 1974.
- Zaręba, L., *Formy zwracania się do osób drugich w języku polskim i francuskim*, JP LXI, 1981.

Elżbieta Vladović - Relja: PAN, PANI AND PAŃSTWO AS POLITE ADDRESSIVE
EXPRESSIONS IN THE POLISH LANGUAGE

Summary

In the article the author traces the sociolinguistic formation of the concepts pan, pani and panstwo which incessantly took place throughout the centuries. An examination of their grammatical status points to the existence of differentiated, although synonymous, definitions of this expression. Today they are designated as "equivalent", "substitutes" or "forms of the second person pronoun" and accompanied with the attribution "contextual". The author opines that they still possess an enormous use "value" - to fill in the incomplete pronoun communicativity which the author links with the identification of gender which the nouns pan, pani and panstwo carry within themselves outside of the addressive context.